

ANDREU DOMINGO

De la utopia generacional a la distòpia demogràfica (1968-2018)

POBLACIÓ, GLOBALITZACIÓ I DISTÒPIA

L'any 1968 és celebrat com el moment àlgid de la promesa moderna, que significava la realització de la Utopia, la materialització en el món del Principi d'esperança, individual i col·lectiu, aquí i ara. Malgrat el protagonisme francès, una de les característiques primordials en va ser el caràcter global: en els esdeveniments, però també en la consciència generacional. Dels que varen participar a primera línia i dels que varen acabar per creure-s'ho. De la Primavera de Praga als moviments pels drets civils, l'oposició a la guerra del Vietnam i el moviment *hippy* als Estats Units. De la matança de la plaça de Tlatelolco a Mèxic a les revoltes estudiantils a l'escindida Alemanya, a Itàlia o Espanya. Tant com la revolta, es va estendre la reacció a aquesta, la ressaca contrarevolucionària, però alhora la perpetuació de l'esperit renovat, reinterpretat en una aureola que no va deixar de créixer des d'aleshores: de la revolució sexual a la contestació llibertària que arrelaria també en el mode d'entendre el poder i el saber. En general, en la difusió dels valors que s'han anomenat «postmaterialistes» (Inglehardt, 1977). Ja aleshores, es va voler explicar demogràficament

Andreu Domingo (Saus, Alt Empordà, 1958), doctor en Sociologia, és subdirector del Centre d'Estudis Demogràfics de la Universitat Autònoma de Barcelona i professor associat del Departament de Geografia d'aquesta mateixa universitat. És director del Grup d'Estudis de Demografia i Migracions i autor de nombroses recerques i publicacions acadèmiques. Entre els seus llibres figuren *Descenso literario a los infiernos demográficos: distopía y población* (Anagrama, 2008) i *Catalunya al mirall de la immigració. Demografia i identitat nacional* (L'Avenç, 2014)

el Maig francès: una revolta juvenil, deguda a l'impacte sobtat del rejuveniment de la societat gràcies al *baby boom* de la postguerra (Sauvy, 1970), més tard lligat a la universalització dels estudis universitaris i al consum.

Va ser l'any, per contra, que es va publicar *Population bomb*, de Paul Ehrlich, obra que de la mà de la preocupació mediambiental, anunciava la imminència de fams i guerres provocades per l'explosió demogràfica per a la dècada dels setanta. Es segellava d'aquesta manera el maridatge entre la globalització demogràfica i el pensament distòpic. La creació d'una imatge demogràfica global tot just havia començat una vintena d'anys abans amb l'enunciació de la teoria de la Transició Demogràfica que explica el pas d'un règim demogràfic antic caracteritzat per una alta mortalitat i fecunditat a un règim modern determinat per una baixa mortalitat i fecunditat, que provoca el creixement modern de la població (Notenstein, 1945). A la teoria va seguir el desplegament institucional i l'esforç per generalitzar el registre estadístic a nivell mundial, realitzat per Nacions Unides, recopilant primer dades sobre la població arreu, i després projectant en el temps les tendències observades. Aquest recull estadístic, publicat des de 1951 —com a *Demographic Year Book*— i les projeccions derivades —*World Population Prospects*— permetria classificar tots els països del món segons la fase de la transició demogràfica en què es trobaven i relacionar aquesta amb el procés de modernització i desenvolupament econòmic.

En els cinquanta anys que ens separen del Maig del 68, els tres fenòmens de la dinàmica demogràfica —fecunditat (incloent la nupcialitat), mortalitat i migracions—, han experimentat alteracions tan radicals com imprevistes. En podem destacar: 1) la davallada dràstica de la fecunditat juntament amb la desinstitucionalització de la família, que provocà l'aparició de noves formes de parella (la cohabitació), però també l'extensió del divorci, de les famílies reconstituïdes i de les parelles del mateix sexe; 2) l'allargament de l'esperança de vida —que, combinat amb el descens de la fecunditat, produirà la inversió estructural que coneixem com a envelliment de la població—, i els canvis en el cicle de vida que provoca, amb una dilatació paral·lela de la joventut; i, 3) l'embranchida dels fluxos migratoris que acompanyà la globalització i, com a conseqüència, l'elevació a categoria ètica de la diversitat (Vertovec, 2012). Hom ha mirat d'explicar aquestes transformacions sota l'epígraf de «Segona Transició Demogràfica» (Van De Kaa, 1987; Lesthaeghe, 1991), posant de relleu la modificació dels comportaments demogràfics de la població en relació a l'auge dels ja esmentats valors «postmaterialistes» de Ronald Inglehardt. Tant l'evolució de la població pròpiament dita, com la interpretació que se'n fa, s'han vist afectades pel cicle econòmic, especialment per les dues grans crisis que han emmarcat l'aplicació del model neoliberal: la coneguda com la crisi del

petroli, de mitjan anys setanta, que li serví de trampolí; i, la darrera, la crisi financera i l'esclat de la bombolla immobiliària de 2008.

En aquestes pàgines ens proposem fer una síntesi dels trets més notables en l'evolució de la dinàmica i de l'estructura de la població d'ençà de 1968, des de la perspectiva de la governabilitat, en termes de Michel Foucault (1979), és a dir, com a forma de racionalitzar els problemes que sorgeixen en la pràctica del govern dels éssers vius, constituïts en població, que donen lloc a la biopolítica. El fil conductor de la utopia a la distòpia, ens servirà per relacionar les esmentades mutacions, amb la seva conceptualització i govern, a partir de la hipòtesi que el triomf del neoliberalisme ha significat la banalització i transformació, però també la germinació de molts dels principis que reconeixem en els moviments del Maig de 1968.

DE L'EXPLOSIÓ DEMOGRÀFICA A L'ENVELLIMENT

Devers el 1968, la població mundial s'havia incrementat un 18% respecte a 1951, situant-se al voltant dels 3.500 milions de persones (NU, 2017), el creixement anual era del 0,9 per mil, amb una mitjana d'edat caracteritzada per la joventut, de 21,8 anys, una fecunditat molt alta de 4,9 fills per dona, i una esperança de vida en néixer notablement baixa, de 53,6 anys per als homes i 57,4 per a les dones. La construcció d'una imatge demogràfica mundial no escapava a la línia divisòria de l'eix Est/Oest, que imposà la Guerra Freda, ni a l'emergència d'un «Tercer Món» després dels processos de descolonització, com a tauler d'escacs en el qual es decidiria la pugna entre capitalisme i comunisme. En el vocabulari d'aleshores es tractava dels països desenvolupats, els països en vies de desenvolupament i els menys desenvolupats. Així, el 28% de la població que agrupaven els països desenvolupats tenia una fecunditat de 2,4 fills per dona —comptant que també era elevada, ja que experimentaven el *baby boom*—, i la seva esperança de vida se situava en 13,3 anys per damunt del total en els homes i 16,2 en les dones respecte als països menys desenvolupats, a causa sobretot de l'impacte que la mortalitat infantil continuava tenint en aquests darrers.

El debat entre malthusians i desenvolupistes seria la forma que prendria en el camp de les polítiques demogràfiques aquest enfrontament. Intervenir sobre el creixement de la població —notablement sobre la fecunditat i la mortalitat—, com a prevenció dels moviments revolucionaris sota la cobertura de la «planificació familiar» (Szreter, 1993), es convertiria en el programa polític prioritari posterior a la Segona Guerra Mundial, fins com a mínim l'any 1980. La convicció que demogràficament estem parlant d'un mateix destí per a tot el planeta, es vincula de forma inqüestionable des dels seus inicis a l'escassetat, la pobresa, i la por a la mas-

sa. On l'escassetat deixa de ser un problema de producció, circulació i distribució de béns, per a esdevenir el producte del creixement excessiu de la població i, al seu torn, la massa s'associa directament amb la governabilitat, en concret amb el temor a la revolta social. «El perill groc», es podia considerar l'emblema que conjugava aquesta por en un sol país: la Xina de la Revolució cultural. El 1968, l'èxit de la publicació de *Population Bomb*, de Paul Ehrlich —que anunciava la imminència de fams i guerres provocades per l'explosió demogràfica en els propers anys—, segellaria la relació entre globalització i escenaris distòpics en el camp demogràfic (Domingo, 2008). Per distòpia s'entén una forma d'identificar els elements més negatius de les tendències de futur ja presents en la societat contemporània (Sargent, 1994), en aquest cas, les tendències de l'evolució demogràfica. Però l'hecatombe no va arribar. Per què?

Durant els anys vuitanta del segle XX, el tema de la «superpoblació» va perdre força. A la desacceleració del creixement de la població mundial, deguda a l'extensió planetària de la davallada en la fecunditat, es va afegir la constatació empírica que, tot i el ràpid increment que havia quasi doblat el nombre d'habitants en només 30 anys, fins assolir els 4.458 milions l'any 1980, no s'havien produït els devastadors escenaris anunciats per als anys setanta. La població mundial seguirà multiplicant-se però més a causa de la inèrcia d'una estructura marcada per la presència de dones joves en edat fecunda que no de la intensitat de la fecunditat, encara elevada, però que havia minvat en el conjunt del planeta als 3,6 fills per dona (1,84 als països desenvolupats i 4,18 als que es trobaven en vies de desenvolupament).

La fita dels 7.000 milions d'habitants, assolida l'any 2011 i celebrada a so de bombo i platerets per les Nacions Unides, pot prendre's també com la consagració del desplaçament definitiu de la superpoblació a l'envelliment —i amb aquest a la minva comparativa de la població «occidental» respecte a la resta. En efecte, la disminució progressiva de la fecunditat i l'augment de l'esperança de vida ha provocat l'alteració profunda de la composició per edat de les poblacions, reduint la proporció d'infants i de joves, i incrementant la de persones grans. De manera que si el 1968 la població major de 64 anys s'estimava només en el 5,2%, i la menor de 16 en el 37,7% de la població mundial, actualment aquestes proporcions han passat a ser del 26 i el 9% respectivament. Amb una població estimada en 7.632 milions de persones, la fecunditat ha davallat a 2,5 fills per dona —el continent africà és l'únic que segueix destacant per nivells molt superiors, en conjunt del 4,6—, l'esperança de vida dels homes ha passat a ser de 69,7 anys i la de les dones de 74,3 anys. Un cop més les variacions regionals són prou significatives: amb un percentatge que el 2018 als països més desenvolupats cau al 16% en el cas dels menors i assoleix el

18% en el dels majors, mentre que als menys desenvolupats aquests percentatges van del 40% d'infants a només el 4% d'ancians. El desplaçament de la superpoblació a l'envelliment com a màxima preocupació en el terreny de la demografia, ha coincidit amb la conceptualització dels fenòmens demogràfics com a «riscos globals» —en el pitjor dels casos, com a catàstrofes. Una bona prova la trobem a l'Informe sobre Riscos Globals de 2012, del Fòrum Econòmic Mundial, que es dedicava a les «llavors distòpiques» que, en el terreny de la demografia per a la pròxima dècada, identificava tres amenaces principals: l'envelliment —i l'impacte sobre el sistema de pensions—, les migracions internacionals, i el creixement de la població urbana (WEF, 2012).

Els 11.000 milions de persones a què s'hauria d'arribar a finals del mil·lenni, a partir dels quals hauria de començar el descens, estan molt lluny dels més de 20.000 milions que s'estimaven fa mig segle. Ara ja no és el creixement descontrolat, és l'estructura la que alimenta els horitzons demogràfics ombrívols. La joventut, se'ns diu, ha esdevingut en un bé escàs —escassetat que compromet el creixement econòmic—, l'antagonisme intergeneracional s'accentua, mentre que l'intra-generacional es presenta cada cop més com a resultat de les tensions provocades per la diversitat —principalment d'origen etnocultural i religió— (Harper, 2016). El xoc de poblacions —agregades com a generacions o com a «civilitzacions»— sembla el malson heretat d'una revolució imaginada fa mig segle. Però és ben bé així?

DAVALLADA DE LA FECUNDITAT I DESINSTITUCIONALITZACIÓ DE LA FAMÍLIA

Ja hem dit que una de les explicacions del 68 francès va ser la grandària generacional dels protagonistes coincidint amb el *baby boom* que es va produir després de la Segona Guerra Mundial. L'esclat de la fecunditat, cal considerar-lo com un fenomen extraordinari, perquè després es va reprendre la secular caiguda a partir dels setanta, fins assolir valors cada cop inferiors de forma continuada. De fet, la cronologia del *baby boom* i del descens posterior de la fecunditat va ser variada. Mentre que, tot just acabat el conflicte bèl·lic, els països aliats a la Segona Guerra Mundial eren els primers a experimentar-la, com ara França, Gran Bretanya o els Estats Units, entre els perdedors com Alemanya, Itàlia o les dictadures espanyola o portuguesa, la cronologia és més tardana, iniciant-se a la dècada dels cinquanta entre els dos primers, i gairebé coincidint amb la dels seixanta entre els dos darrers, per a caure a partir dels setanta, conservant el desfasament entre uns i altres. Aquestes diferències de calendari i d'intensitat, tant en el *baby boom* com de la caiguda s'expliquen per la conjunció de factors tant demogràfics —la recuperació de la nupcialitat i de la fecunditat després de la guerra, mediatitzades per l'estructura d'edat i els dèficits

per sexes provocats per la sobremortalitat masculina— com econòmics —sobretot, la participació més primerenca o tardana en la recuperació econòmica i el cicle desenvolupista dels anys seixanta, i per contra, l'impacte de la crisi econòmica en l'increment de la caiguda de la fecunditat en els setanta. Aquestes diferències intraeuropees, encara es magnifiquen quan les posem en perspectiva global.

La fecunditat a nivell global des de 1968 s'hauria reduït a la meitat: de 4,9 fills per dona per al període 1965-70 (2,4 per a Europa i 2,8 per a Espanya), hauríem passat als 2,47 (1,62 i 1,39 respectivament) estimats per al període 2015-20. Els nivells i el ritme de la disminució es corresponen a les fases de la Transició demogràfica, de manera que mentre que els països desenvolupats presentaven un indicador de l'1,6, per l'any 2017, als menys desenvolupats n'era del 4,3, i als classificats com en vies de desenvolupament del 2,6. A nivell de països, el contrast resulta encara més flagrant: podem trobar valors màxims per als països subsaharians que tot just s'hi troben als inicis, com per exemple els extrems de Níger, amb 7,3 fills per dona, o als antípodes demogràfics Corea del Sud, Taiwan, o Romania, amb valors de l'1,2, entre els que ja es troben a una fase posttransicional (PRB, 2017). De tota manera, cal remarcar que fins i tot per a aquells països que es troben a nivells moderadament alts, la davallada ha estat fenomenal, ja que s'hi ha produït en unes dècades el que als països europeus va costar un segle i escaig. Així, per exemple, el Marroc, que en 1968 tenia 6,85 fills per dona, i 2,97 a l'inici del tercer mil·lenni, segons les darreres dates se situa en 2,4 amb variacions interregionals que van a nivells inferiors als 2 fills per dona en les àrees urbanes i encara superiors als 4 en les més rurals.

Des de mitjan anys setanta a Europa primer, i progressivament a països de la resta del món, el descens de la fecunditat es va acompanyar d'un procés de canvi en les estructures i les dimensions de les llars —reduint-les—, que es corresponen a la desinstitucionalització (desconstrucció) de la família i per tant a la seva morfologia, que molts autors han relacionat directament amb els valors que també estaven subjacents al moviment del Maig francès. De primer, s'ha apuntat la línia discursiva sobre l'autonomia individual i el dret al propi cos, que beneficiant-se dels avenços tecnològics en matèria d'anticonceptius, palesarà i eixamplarà la diferència entre sexualitat i reproducció. En un segon terme, s'ha fet referència al projecte d'igualació dels sexes, que qüestionaria de forma creixent l'adscripció del gènere al sexe, que entroncaria i es veuria impulsada per la tradició feminista i que reprendrien els moviments d'alliberament sexual, en particular els de gais i lesbianes. A la qual cosa hauríem d'afegir-hi la transformació en l'estatut de l'infant i la relació paterno-filial. Ni uns ni altres valors varen néixer al 68 —n'hi haurà prou d'assenyalar les crítiques que des del feminisme ha tingut la repartició dels papers

de gènere entre els joves líders revolucionaris i les seves companyes, massa vegades relegades a les tasques menys èpiques, com la infermeria i el suport logístic. Al mateix temps, però, podem qüestionar-nos fins a quin punt la generalització de les parelles de doble ingrés, i l'entrada massiva (i precària) de les dones al mercat de treball, incloent la mercantilització creixent de les tasques reproductives externalitzades del si de la llar, i el mateix procés d'individualització no estaven responent als avenços del capitalisme a finals del segle XX, alterant el còmput dels costos i beneficis en la formació de la parella primer, i de la família després.

Tots aquests canvis en els comportaments demogràfics han interactuat amb el reconeixement legislatiu: la flexibilització de la separació i l'aprovació del divorci, el reconeixement del dret als diferents mètodes anticonceptius primer i a l'avortament més tard, així com el reconeixement de les parelles de fet o del matrimoni de persones del mateix sexe, o els drets dels fills i els infants, han estat fites legislatives que sovint han anat per darrere dels comportaments, però que alhora els han impulsat. Encara avui en dia es discuteix el paper determinant que la igualació per sexes pot estar tenint en l'evolució de la fecunditat i en el procés de transició familiar (Cabré, 1995). De manera que aquells països on s'hagués donat abans aquesta transició, i d'una forma més intensa, recolzada per l'aparell legislatiu i institucional, és a dir, les lleis i les polítiques, la recuperació mínima de la fecunditat hauria estat anterior (Esping-Andersen i Billari, 2015), mentre que el fet que es mantinguin en nivells molt baixos en països com Espanya, per exemple, s'explicaria per una transició incompleta, sense recolzament institucional (Esteve *et. al.*, 2016).

LONGEVITAT I REORDENACIÓ DE LES EDATS

Si la intensa i progressiva universalització de la caiguda de la fecunditat d'ençà el darrer terç del segle XX ha estat remarcable, l'evolució descendent de la mortalitat i el consegüent allargament de l'esperança de vida no ho han estat menys. A nivell mundial, des de 1968 s'han guanyat 16,5 anys, i això vol dir que si en 1968 l'esperança de vida en néixer per als homes se situava al voltant dels 53,6 anys i per a les dones dels 57,4, cinquanta anys més tard, estem parlant de 70 i 74 anys respectivament. Aquesta evolució, que ja de per si és impressionant, amaga no obstant diferents velocitats i causes de mortalitat, seguint el que s'ha anomenat «transició epidemiològica» (Omran, 2005). Mentre que als països en vies de desenvolupament encara els guanys de vida deguts als avenços mèdics que provocaren el descens de les malalties infeccioses varen tenir un paper protagonista i molt positiu en la millora de la mortalitat infantil —deixant de banda el parèntesi que va suposar la pandèmia de SIDA als vuitanta per a algunes generacions—, a partir de la dèca-

da dels seixanta del passat segle XX i per als països desenvolupats aquests guanys s'han donat sobretot a edats avançades, gràcies a la lluita contra les malalties cròniques, moltes d'elles lligades a l'estil de vida —tabaquisme, sedentarisme, estrès, per exemple—, tot i que s'han manifestat amb més freqüència d'altres relacionades amb l'allargament de la vida —les malalties neurodegeneratives. Els indicadors de mortalitat són els que expressen més clarament les desigualtats a nivell mundial. Dos exemples ho sintetitzen amb prou evidència: la màxima longevitat al 2017 l'ostentava Japó, amb 87 anys per a les dones i 81 per als homes, mentre que la República Centre Africana o el Txad registraven 53 anys per les dones i 50 per als homes —és a dir, encara per sota de la mitjana mundial de fa mig segle! La diferència entre els sexes a favor de les dones, sigui quin sigui l'estadi de desenvolupament del país on resideixen, està relacionada d'una banda a condicions biològiques de major fortalesa en el sexe femení i, de l'altra, a hàbits de vida més perjudicials per a la salut que constitueixen part de la construcció de la identitat masculina. Significativament, als països més desenvolupats aquesta distància s'està reduint per la coincidència entre l'adopció d'hàbits de risc entre les dones i la disminució d'aquests entre els homes.

Sovint, en l'anàlisi de les conseqüències de l'allargament de l'esperança de vida, l'accent s'ha posat en la quantitat interessadament, per a emfasitzar la càrrega que sobre el creixement econòmic pot representar el volum d'inactius a edats grans (des de l'augment de la despesa mèdica al dèficit de les pensions, passant per la suposada pèrdua en capacitat innovadora). Menys atenció es dedica a la qualitat, a les característiques sociodemogràfiques de les generacions que envelleixen d'una banda, i a la reorganització social de les edats que aquesta prolongació ha suposat, per una altra. Així, no només ha millorat el nombre d'anys, sinó que també ho han fet les condicions de salut dels anys viscuts. De fet, podem entendre la relació entre l'increment de l'esperança de vida i l'escurçament de la fecunditat com un element d'eficiència en la reproducció demogràfica i social de les poblacions (MacInnes i Pérez Díaz, 2008).

A l'allargament de l'esperança de vida li ha correspost un allargament paral·lel del període que anomenem joventut, que ha tingut lloc durant aquests darrers cinquanta anys. Si en termes econòmics s'ha subratllat que l'augment de la capacitat adquisitiva (i de consum) de les franges més elevades d'edat es correspon a una disminució de les més joves, des de la perspectiva sociodemogràfica estem assistint a una reestructuració del paper i dels anys viscuts en cada etapa del cicle vital. No podríem entendre aquest procés sense tenir en compte el paper del perllongament de la instrucció tant en el cicle de vida individual com en el de les generacions i,

molt especialment, en les femenines. No només els anys guanyats han permès allargar el període que coneixem com a joventut, bàsicament abocat a la formació, sinó que també aquesta ha ultrapassat les fronteres tradicionals d'edat. L'encaix entre les biografies individuals, i dels diferents calendaris per raó de gènere, suposarà un repte al que en termes de mercat s'ha conceptualitzat com a «inversió en capital humà», sense tenir en compte les conseqüències globals. Si bé no es pot dir que la generació del Maig del 68, i per extensió les dels *babyboomers*, siguin pioneres a explorar què significa l'allargament de l'esperança de vida, sí que són les que parlaran l'impacte de la massificació de la democratització tant de la longevitat com del nivell d'instrucció, començant per la seva participació política.

IMMIGRACIÓ I DIVERSITAT POBLACIONAL

El quadre de l'evolució demogràfica no quedaria complet si no féssim esment, ni que sigui breument, dels moviments migratoris. No és que abans del 1968 aquests no tinguessin rellevància —només cal pensar en el paper cabdal que els immigrants algerians, espanyols o portuguesos varen tenir en els fets del Maig del 68 a França, que evidenciaven les onades migratòries que des del final de la Segona Guerra Mundial van desplaçar-se cap a l'Europa septentrional.

Més que no en el fenomen demogràfic com a tal —malgrat l'acceleració i diversificació que es produiran amb el procés de globalització al segle XXI—, haurem de cercar en la construcció de la categoria «diversitat» les traces del reconeixement de la diferència que s'associa als valors promoguts al 1968, en els seus orígens fonamentats en la lluita per la igualtat social (Frasier i Honneth, 2003). Un reconeixement que va més enllà de la pluralitat etnocultural sorgida dels moviments migratoris, i que abastarà les minories nacionals històriques, els pobles indígenes, però també l'orientació sexual i de gènere, i més tard, la capacitació física i mental, en el que alguns autors han anomenat la «superdiversitat» (Vertovec, 2007).

La gènesi del discurs de la «diversitat» es trobaria en les lluites pels drets civils als Estats Units i en l'aplicació de polítiques de discriminació positiva, de primer dirigides a població afroamericana, més tard esteses a les minories culturals i religioses, com una acció no només de reconeixement sinó de restitució —especialment palesa en el cas de les poblacions indígenes sotmeses i malmeses per la colonització. Però als anys vuitanta, juntament amb la institucionalització (acadèmica) d'aquest projecte, es produirà una progressiva apropiació del concepte per part del discurs corporatiu. La «diversitat» deixarà de ser una perspectiva per abordar una faceta de la justícia social, per a esdevenir un incentiu més a la producció i a la competència, com a font d'innovació per ella mateixa. Encara que no ens podem estendre sobre

la qüestió, només direm que seguir aquesta metamorfosi, ni que sigui a través de les tanques publicitàries, esdevé un exercici aclaridor de la transformació que molts dels valors del 68 han experimentat després de l'aplicació del neoliberalisme.

LA PRIVATITZACIÓ DE LES UTOPIES DEMOGRÀFIQUES

La lluita per l'autonomia dels joves, relacionada amb el creixement numèric que van representar els *baby boomers*, estava a la base de la conformació d'aquesta franja d'edat en un important sector de consum. És el que més tard es va anomenar «cultura juvenil» i «hedonisme» (Seidman, 2018). No eren els joves només, eren «els joves estudiants». És cert que no a tots els països va coincidir el *baby boom*, però també és cert que els *baby boomers* de tots els països en certa mesura van ser hereus del Maig francès.

La càrrega utòpica que va fer esclatar el Maig del 68 i que contribuï a la seva llegenda, va tenir un gran impacte en les generacions posteriors, incloent els comportaments demogràfics. De vegades els principis que identifiquem amb aquest fenomen poden semblar contradictoris: de la fe en el poder de la massa, en la revolució, al capteniment en la transformació de l'individu i de l'esfera privada per assolir-la. L'optimisme il·lustrat del qual era hereu el Maig del 68 podia somiar un horitzó de progressiva democratització de la vida, del projecte d'igualació entre els sexes, de l'extensió universal dels beneficis de la instrucció, com a part de la desaparició de la pobresa i de la desigualtat. Malgrat la seva posició crítica —en l'ecologisme, en el feminisme, en la lluita pel dret a la diferència—, no podia desempallegar-se de l'eufòria d'un creixement il·limitat i d'un futur per conquerir, on redimir la humanitat. Esdevenir immortals, equiparar homes i dones, millorar les condicions materials de vida de la població i fer-se savis. La frustració, el sentiment de la impossibilitat de canviar el sistema varen revifar, per una banda, l'exaltació de la violència com a mitjà legítim de la lluita social (també filla del projecte modern) —del tercermundisme del Che Guevara a la guerrilla urbana de la Fracció de l'Exèrcit Roig (Baader Meinhof) o l'Exèrcit roig japonès, passant per l'IRA i ETA—, per l'altra, l'escapisme centrat en l'autodestructiva senda de les drogues, en la proliferació alienadora de sectes, en el capbussament en el consumisme bulímic o l'èxit individual a qualsevol preu. La via reformista continuava aferrada a la construcció de l'Estat del Benestar, un projecte en què l'Estat i el ciutadà es repartien equitativament els costos dels riscos socials. La crisi dels 70 va significar el tret de gràcia que preparà l'escalada neoliberal a partir dels anys vuitanta, començant per la fe en l'esdevenidor. No només perquè així ho proclamaven les pintades *punk* als murs dels suburbis obrers europeus: *No future!*

Les relectures interessades del 68 posen de relleu la distància històrica, en certa mesura l'estranyesa que caracteritza la substància històrica. Gairebé podem dir el mateix de la interpretació de l'evolució de la població durant els darrers cinquanta anys. De les tendències que l'han travessada, però sobretot de la relació que els components demogràfics servaren amb l'imaginari social d'una banda, i amb les estructures de poder d'una altra. Haurem de recórrer a l'habilitat fagocitària del capitalisme —en termes clàssics, a la seva capacitat per superar les contradiccions que el mateix sistema engendra gràcies a la «creació destructiva»—, per explicar l'aparent paradoxa que molts dels principis utòpics que s'han volgut reconèixer a l'arrel del Maig del 68, i que han condicionat els comportaments demogràfics, esdevinguessin al seu torn «estils de vida» convenientment esmussats pel màrqueting o passes orientades cap a la interiorització dels valors empresarials, radicalment oposats als principis llibertaris, de la mà del credo neoliberal.

El desplaçament de la prevenció a la resiliència durant el tercer mil·lenni serà el símbol d'aquest «campi qui pugui», en el paisatge postapocalíptic dominat per l'escassetat i la competència, per la por a esdevenir redundant, a quedar apartat en la cuneta (Domingo, 2018a), on els fenòmens demogràfics són convertits en riscos globals i en catàstrofes naturalitzades. El futur no apareix ja com una tria o com a producte de l'acció col·lectiva, sinó com un cataclisme irreversible, on els mercats, personalitzats, dicten sentències inapel·lables davant una acció política impotent, quan no còmplice (Berardi, 2011). Més enllà del discurs legitimador del capital, el que ens trobem al davant és l'esforç per canviar l'estatut de la veritat mitjançant el que anomenem Postveritat, per a convertir l'evolució de la població en un negoci, fent acceptable l'inacceptable (Domingo, 2018b): des de perseguir la fallida del sistema de pensions, utilitzant l'envelliment de la població com a argument per a la privatització (Pérez Díaz, 2018), fins a instrumentalitzar les migracions per a la desregulació del mercat i alhora fer que siguin els mateixos immigrants els que s'hagin de pagar tots els costos, inclosa la vida.

No és que s'hagi renunciat als ambiciosos objectius de la immortalitat o la saviesa. Com ha dit Michel Onfray (2017): «El Maig del 68, que defensava l'ideal de la llibertat, s'ha esfondrat en el triomf indiscutible del mercat». La utopia de la tercera revolució tecnològica ens promet la metamorfosi dels individus a partir de la intervenció en l'evolució de la pròpia espècie —més enllà de les tècniques reproductives o de la longevitat portada al límit, en la fusió amb la intel·ligència artificial (els cíbors) o en la manipulació genètica (els transhumans). Això sí, el preu a pagar és el creixement de la desigualtat —com proclama un èxit de vendes (Harari, 2015). Només una minoria té reservada l'entrada a Elysium. ◀

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BERARDI, Franco (2011): *After the Future*, Edimburg/Oakland/Baltimore, AK Press.
- CABRÉ, A. (1995): «Notes sobre la Transició familiar» (Transcripció de la ponència presentada a les Jornades sobre Família i Canvi Social, per a l'Associació de Nacions Unides a Espanya, Barcelona, 1994), *Papers de Demografia*, núm. 96.
- DOMINGO, Andreu (2008): *Descenso literario a los infiernos demográficos. Distopía y población*, Barcelona, Anagrama.
- (2018a): *Demografía zombi. Resilientes y redundantes en la utopia neoliberal del siglo XXI*, Barcelona, Icaria.
- (2018b): «Prólogo: “Y por el monte las sardinas, tralará (bis)”». Sobre posverdad y demografía», en A. Domingo (ed.): *Demografía y postverdad. Estereotipos, distorsiones y falsedades sobre la evolución de la población*, Barcelona, Icaria, pp. 7-15.
- EHRlich, Paul R. (1968): *The Population Bomb*, Nova York, Sierra Club.
- ESPING-ANDERSEN, Gosta; FRANCESCO BILLARI (2015): «Re-theorizing Family Demographics», *Population and Development Review*, 41(1), pp. 1-31.
- ESTEVE, Albert; Daniel DEVOLDER, i Andreu DOMINGO (2016): «La infecunditat a Espanya: tic, tac, tic-tac, tic-tac!», *Perspectives Demogràfiques*, 1 (gener), pp. 1-4.
- FOUCAULT, Michel [1979]: *Naissance de la Biopolitique. Annuaire du College de France, 79 année. Histoire des systèmes de pensée, année 1978-79*, dins M. Foucault, *Dits et écrits II, 1976-1988*, París, Gallimard (2001), pp. 818-825.
- FRASIER, Nancy; Alex HONNETH (2003): *Redistribution or Recognition?*, Londres/Nova York, Verso.
- HARARI, Y. N. (2015): *Homo Deus. A Brief History of the Future*, Londres, Harvin Secker.
- HARPER, Sarah (2016): *How Population Change will transform the World*, Oxford, Oxford University Press.
- INGLEHART, Roland (1977): *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princenton, Princenton University Press.
- LESTHAEGHE, Ron (1991): *The Second Demographic Transition in Western Countries, an interpretation*, Brussel·les, Princeton University Library.
- MACINNES, J.; J. PÉREZ DÍAZ (2008): «La tercera revolució de la modernitat: la reproductiva», *Reis: Revista Espanola de Investigaciones Sociológicas*, 122, pp. 89-118.
- NOTESTEIN, Frank (1945): «Population, The Long View», en E. Schultz (ed.): *Food for the World*, Chicago, University of Chicago Press.

- NU (2017): *World Population Prospects: The 2017 Revision*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, DVD Edition.
- OMRAN, A. (2005): «The Epidemiologic Transition: A Theory of the Epydemiology of Population Change», *Millbank Q*, 83(4), pp. 731-757.
- ONFRAY, Michel (2017): *Décadence*, París, Flammarion.
- PÉREZ DÍAZ, Julio (2018): «Miedos y falacias en torno al envejecimiento demográfico», en A. Domingo (ed.), *Demografía y Postverdad. Estereotipos, distorsiones y falsedades sobre la evolución de la población*, Barcelona, Icaria, pp. 163-184.
- PRB (2018): *2017, Population Data Sheet*, Washington, Population Reference Bureau.
- SARGENT, Lyman Tower (1994): «The Three Faces of Utopianism Revisited», *Utopian Studies*, 5, pp. 1-37.
- SAUVY, Alfred (1970): *Les Revoltes des Jeunes*, París, Calmant-Lévy.
- SEIDMAN, Michael (2018): *La Revolución imaginaria, París 1968. Estudiantes y trabajadores en el Mayo Francés*, Madrid, Alianza Editorial.
- SZRETER, SIMON (1993): «The Idea of Demographic Transition and the Study of Fertility Change, A Critical Intellectual History», *Population and Development Review*, 19(4) (December), pp. 659-702.
- VAN DE KAA, Dirk J. (1987): «Europe's Second Demographic Transition», *Population bulletin*, 42(1), març.
- VERTOVEC, Steven (2007): «Super-diversity and its implications», *Ethnic and Racial Studies*, vol. 30, núm. 6, novembre, pp. 1024-1054.
- (2012): «Diversity and Social Imagery», *European Journal of Sociology*, 53, pp. 287-312.
- WEF (2012): *Global Risks, 2012*, Ginebra, World Economic Forum.